

МБДОУ д/с №15 «Кыымчаан» с.Улахан Ан Хангаласского улуса

«Хомус угуйар дор5ооно»
фольклор куруһуогун аһаҕас дьарыгын
сценарийа

Олесова Айна Михайловна,
үрдүкү категориялаах
эбии үөрэхтээһин педагога.

**«Хомус угуйар дор5ооно»
фольклор куруһуогун дьарыга.**

Сыала:

- Хомус – саха национальной музыкальной инструмена буоларын билиһиннэри;
- хомуһу сөпкө тутарга үөрэтии, хомус тардытыгар холонуу;
- хомуска оонньоһунна интэриэһи үөскэтии, хомус музыкатыгар тапталы инэри;
- хомус тардытын көрүннэрин билиһиннэри.

Туттар мал: ноутбук, проектор, экран, «Искрящиеся ритмы Айархаан» СД, ынах муоһугтан, таба туйахтарыттан сахалыы муз. инструменнар, хомус, 25 см уһуннаах мас паалкалар.

Дьарык хаамыта (экранна дьарык тематын аата көстөн турар, хомус тыаһа холбоно).

Кириитэ.

Ытааччы: О5олоор, үтүө күнүнэн! (О5олор «үтүө күнүнэн» диэн хардараллар). Фольклор дьарыгын сабалыбыт. О5олоор, сизтистибит уонна миигин кытта кэрэ эйгэтигэр барыахха (хомус тыаһынан о5олор ытааччыны кытта хаамаллар).

Бэсидэ.

Ытааччы: Истин эрэ, ити туох тыаһай?

О5олор: Хомус тыаһа.

Ытааччы: Саамай сөп. Ити хомус тыаһыыр. Наһаа үчүгэй тыастаах буолбат дуо? Эһиги хомус тыаһын аан бастаан ханна истибиккитий?

О5олор: (эппиэттиллэр)

Ытааччы: Хомуска ким сатаан оонньоуруй?

О5олор: (эппиэттиллэр)

Ытааччы: О5олор, мин бүгүн эһиэхэ дьүрүһүйэр тыастаах хомус тыаһын иһитиннэриэм (ытааччы хомуска оонньоон иһитиннэрэр). Хомус туһунан билиэххитин ба5ара5ыт дуо?

О5олор: (эппиэттиллэр)

Ытааччы (хомус туһунан кэпсиир, хомустары о5олорго туттарар): Хомус аан дойдуга киэнник тар5аммыт музыкальной инструмент. Хомуска маарынныыр инструмент үгүс дойдуга баар буола сылдыбыт. Ол гынан баран сорох дойдуга сүтэн-оһон, музейга эрэ хаалбыт, оттон сорох сиргэ норуот сөбүлээн оонньоур инструмена буола сайдыбыт.

Хомус көрүнэ бэрт борустуой, киһи ытыһыгар эрэ батар эрэри, кыаба улахан, тыаһа нарын-намчы, музыката дьикти-кэрэ. Киһини кытта кытыһан, киһи тыынынан тиллэн оонньоур буолан, хомус киһилии кэпсиэн, сахалыы сангарыан, үөрүүнү үрдэтиэн, мунчаарбыты уоскутуон, ыалдыбыты эмтиэн сөп. Хомуһу сөбүлүүр киһи хомуһун кытта үөрбүт күнүгэр өрөгөйүн үллэстэр, хомойбут кэмигэр санаатын аралдытар, ыарыйдабына ыарыытын эмтэтэр.

Ыытааччы: Хомус араастара (презентация)

Хомуһу мастан да, муостан да, тимиртэн да онороллор. Мас хомустан билигин бамбук хомус ордон сылдыар. Онно Азия, Африка омуктара ордук оонньоуллар. Муос хомус хотугу омуктарга баара биллэр. Ордук тимир, алтан хомус аан дойду устун киэнник тарбаммыт. Мас уктаах тимир хомус эмиэ баар буолар. Сахаларга мас хомус баар буола сылдьан баран сүппүт.

Оҕолор, хомус сахаларга эрэ буолбакка атын омуктарга эмиэ баар. Сорох омук хомустара тизэрбэһэ улахан, сорох омук хомустара сыһаахтара кылгас. Холобура, буюу дьопуоннар уонна индиялар хомустарын тыла уһун буолар эбит.

Ыытааччы: Билигин мин эһиэхэ хомус тардан, тыастары үтүктэн иһитиннэриэм. (хомус тардан иһитиннэрэ). Хараххытын симиң уонна хомус тыаһын истиң. Хомус тыаһыгар хараххытыгар тугу көрбүккүтүн кэпсээриң.

1. Ыытааччы таммах тыаһын үтүктэн оонньоур.
2. Күөрэгэй чыычаах ырыатын үтүктэн оонньоур.
3. Ат туйахтар тыастарын үтүктэн оонньоур.

Оҕолор (харахтарын симэн туран истэллэр уонна тугу харахтарыгар толкуйдаан көрбүттэрин, бэйэлэрин санааларын кэпсииллэр):

Темаҕа киириин.

Ыытааччы: Дьүрүһүйэр тыастаах хомуспут тутулун көрүөбүң. Саха хомуһа атын омуктар хомустарыттан туох уратылааҕый?

Саха классическай хомуһа диэн биир тыллаах хомус билигин олус киэнник тарбанна. Кээмэйинэн, тутулунан, этигэнинэн атын омуктар хомустарыттан биллэр уратылардаахтар. Ону тэнни тутан эбэтэр тыастарын истибит эрэ киһи барыта араарыан сөп.

(Ыытааччы хомустары көрдөрөр)

Ыытааччы: (презентация) Оҕолор, хомус туохтан турарый?

Оҕо: Саха хомуһа 7 сүрүн чаастан турар:

1. Хомус тизэрбэһэ
2. Хомус сыһааҕа
3. Сыһаах тас иэдэһэ

4. Сынгаах ис иэдэһэ

5. Хомус тыла

6. Хомус тылын хохуората

7. Тыл чыычааба

Бытааччы: Хомус тардарга биэс сүрүн сатабыл наада.

1. хомуһу сатаан тутуу;
2. хомус тылын сатаан охсуу;
3. сатаан тыыныы;
4. сатаан истии;
5. дорбоону сатаан уларыты.

Хомуска оонньоохуну үс көрүнцэ араарыхха сөп:

1. былыргылы сыыйа тарды (тыаһатан иБитиннэри);
2. тыаһы үтүктэн оонньоохун (тыаһатан иБитиннэри);
3. музыка айан оонньоохун.

1. Сыыйа тардан оонньоур хомусчут ырыатын тыла иһиллэр гына оонньоур. Сыыйа тардыга үксүгэр охсуу арааһа туттуллубат, наар инниттэн, арыт төттөрү-таары охсуллар. Хомусчут ырыа сүһүөбэр сөп түбэһиннэрэн хомус тылын охсор.

2. Айылба араас дорбоонун үтүктэри хомусчут да олус сөбүлүүр, көрөөччү да сэргиир. Билинни хомусчуттар саас кэлэн сарайтан таммах таммалырын, сүүрүк ат туйабын тыаһын, кэбэ этэр санатын, күөрэгэй ырыатын, тонсобой тон маһы тонсуйан торулатарын үүт-үкчү үтүктэллэр. Маннык оонньоохуну тыаһы үтүктэн оонньоохун дииллэр.

3. Музыка айан оонньоохун көрүнүн хомус тарды бары ныматын баһылаабыт киһи кыайар. Сыыйа тардыттан атына диэн хомусчут иһигэр тойук туойбат, кини оонньоур музыката тыла суох мелодия буолар. Тыаһы үтүктүүттэн атына биир сүрүн темалаах буолар. Хомуска оонньоур музыка үс чаастан турар: кирири, сүрүн теманы арыйыы, түмүктээһин.

Хамсанылаах оонньоу (сынньалаң).

Бытааччы: Оболор, олопосторгутуттан турдубут, олопосторгутуттан кыратык тэйдибит. «Обо-обо эрдэххэ» хоһоонунан хамсанан кыратык сынньана түһүөххэ.

Обо-обо эрдэххэ (икки илиибитин өрө уунан, атахтарбыт төбөлөрүгэр туран тыыллабыт)

Оонньоомохтоон хаалыабың (илиилэрбитин аллара түһэрэн холкутук ыыталыбыт, тиңилэхтэрбитинэн тирэнэбит)

Эдэр-сэнэх эрдэххэ (икки илиибитин утары уунан, чохчойон олоробут, онтон турабыт)

Этэн-тыынан биэриэбиң (илиилэрбитинэн дайбанан миэстэбитигэр туран хаамабыт)

Санаарбахтаан сылдырбыт (төбөбүтүн уңа, хаңас хамсатан эргитэбит)

Сатаммата буолаарай (икки илиибитин угары уунан туран тарбахтарбытын хамсатабыт)

Оонньуу-көрүлүү сылдырбыт (икки илиибитин өттүк баттанан туран уңа, хаңас наклон оңоробут)

Ордуктуура буолаарай (миэстэ5э туран сүүрүү)

Ытыааччы: Маладьыастар! Миэстэбитигэр олордубут эрэ, оболор.

Практической дьарык.

Ытыааччы: Билигин хомус тардарга холонон көрүөхпүт (биир-икки обону ыңыран ылан хомус туттаран тардарга үөрэтэбин).

Презентация

1. Үөһэ уонна аллара тиистэр икки ардыларыгар ытыра тутуу
2. Тиистэргэ дабайа тутуу
3. Хомуһу тардарбытыгар хомус тиэрбэһин хаңас илиинэн тутан баран, хомус тылын уңа илиин сөмүйэтин сүһүө5эр сөп түбэһиннэрэн охсон тардабын.

Оболор холонон көрөллөр. Хомус тардаллар.

Оонньуу. Музыкальнай инструменнары билиһиннэри: туохтан оңоһуллубуттарын, хайдах гыннахха тыаһырын. Оболор истэр дьобурдарын сайыннарыыга музыкальнай инструменнары тыастарынан таайа оонньоохун.

Ытыааччы: Аны билигин, оболоор, бу инструменнарбытын кытта хомуспут тыаһын холбоон ырыата ыллыабын.

«Сайын» диэн ырыаны хомуска оонньоон, музыкальнай инструменнары кытта холбоон ырыа ыллыбыт. Инструменнарга оонньоурга оболор көмөлөһөллөр (ынах муоһуттан, таба туйабыттан музыкальнай инструменнары, хомуһу, мас палкалары илиилэригэр тутан тыаһаталлар). Ытыааччы ыллыыр (оболор билэр буоллахтарына ыллаһаллар), оболор инструменнарга оонньоуулар.

Ырыа толоруу

«Сайын»

һыт-тыа һыт-тыа сырдык күммүт

һыт-тыа һыт-тыт күммүт тыкпыт

һыт-тыа һыт-тыа сылаас уотун

һыт-тыа һыт-тыа уотун ыспыт

һыт-тыа һыт-тыа итии куйаас

һыт-тыа һыт-тыа куйаас түспүт

һыт-тыа һыт-тыа илгэ сайын

һыт-тыа һыт-тыа сайын кэлбит

Түмүк.

Бытааччы: Оҕолор, бу курдук хомуһу кытта атын музыкальнай инструменнары дьүөрэлии тутан, ырыаны толоруохха сөп. Эһиги хомуһу сатыыр буоллаххытына манньк ырыаларга хомуһунан добуһуоллаан тыаһатыххытын сөп.

Оҕолор, бүгүһнү дьарыктан эһиги тугу ордук сөбүлээтигит? (Оҕолор эппиэттиллэр).

Манан дьарыкпыт бүтэр. Болһомтоһут иһин махтанабын!